

EUSKARAREN LEGEAREN SORRERA

Giro politikoa, koiuntura eta negoziaketa

Jose Luis Lizundia Askondo

Eusko Jaurlaritzak 1981eko maiatzaren 11ko bilkuran onartu zuen Euskararen Erabilpena Oinarrizko Lege egitasmoa eta Eusko Legebiltzarrari aurkeztea, erakunde parlamentarioak azter zitzaizkien. Esan behar da, Legebiltzarrean jadanik proposamen bat izan zela Talde Mistoaren izenean, Roberto Lertxundik aurkeztua baina, egia esan, beronen arreba Isabel euskaltzale eta irakasle trebeak prestatua, lozorrotan zegoen Lege Egitasmo hori bizkortzeko. Legebiltzarreko hurrengo hilabeteetan, hots, ekainaren 10ean, Parlamentuko Mahaian onartu genuen Lege Egitasmo horren tramitazioa martxan jartzeko prozedura, Talde Parlamentarioei zuzenketak eta aldaketak proposatzeko 15 astegun emanaz.

Ondorioz, sei zuzenketa izan ziren, kronologikoki honela banatuak: Alianza Popularrak bi osoko zuzenketa, Egitasmoa Gobernura berriz itzultzea eskatuaz. Euskadiko Ezkerrak 60 zuzenketa aurkeztu zituen, baina artikuluz artikuluz eta ez Egitasmo osoari. Socialistas Vascoak taldeak 26 zuzenketa. Euskadiko Partido Komunistak Juan Infante parlamentariak 11 zuzenketa. Esan behar da garai hartan Herri Batasunak ez zuela bat ere parterik hartzen Legebiltzarrean. Hamabostaldia igaro eta gero Hezkuntza eta Kultura Batzorde Parlamentarioak Lege hau aztertzekeko ponentzia bat izendatu zuen, boskote honek osotua: Alberto Ansola Maiztegi (PNV), Hezkuntza eta Kultura batzordeburua; Jose Luis Lizundia Askondo (EE), Hezkuntza eta Kultura batzordeburuordea; Joaquin Maria Aginaga Torrano (UCD), batzorde idazkaria; Jose Antonio Maturana Plaza (SV) eta Juan Infante Escudero (Taldea Misto). Azken hau, Talde Misto eta EPK utzi eta EEra pasatu zen, handik lasterrera, ondorioz, Santiago Griñó, hau ere Talde Mistoko, baina APkoa, sartu zelarik ponentzian.

Prozedura guztia nola joan zen zehaztea astunegia litzateke, oso luze joan baitzen. Tartean Eusko Jaurlaritzako Carlos Garaikoetxea Lehendakariagandik Legea negoziatzeko agindua hartu zuen PNV talde parlamentarioak. Lehendabizi, EE taldearekin eta, gero, beste biekkin. Hala egin zen eta gogoratzea da eta horretan Pedro Miguel Etxenike Hezkuntza sailburuak eta Ramon Labaien Kultura sailburuak, nik baino gehiago jakin dezakete, nola atzetik «Izpiritu

Santu» bat izan zen, Koldo Mitxelena euskaltzain osoa, garai hartan beraien alderdikide zena. Beharrezko ikusten zuen erreteriar euskaltzain-irakasleak Lege hori ezin zela atera egitasmoa Gobernuak aurkeztuta zegoen bezalaxe, baizik eta ahal zenik eta akordio handi batera iritsiz. Esan behar dut horretaz nirekin behin baino gehiagotan hitz egin zuela, ondo konpontzen baikin, ez bakarrik Euskaltzaindikoko lanetan, baita ere horrelako arazoetan, alderdi diferentziak mantendu arren. Urrun ikusten zuen gizona zen Mitxelena jauna eta euskalari ospetsua izatetik landa, bazeukan abertzale gutxik zeukaten nazio-gintza zentzu argia. Laster heldu zen bilera eta hain zuzen Legution, billerlar gudari-ohi baten Bekostatuan izan genuen bilera eta lan bazkari luzea. 1982ko maiatzaren amaieran izan zen.

Akordio osora iristeko asmo sendoa hartu genuen han bildutakoak. Ez zuen esperantza hori ekarri nonbait Etxenike jaunak, bezperan Ajuriaenean izandako bileran, Labaienek han esandakoaren arabera. Lege egitasmoa %100ean negoziatzeko asmoa hartu genuen bi talde abertzaleok eta %100 lortu ere. Geroago, negoziaketak jarraitu zuen Maturana jaunarekin –gibelean Ramon Jauregi bozeramailea zuen– eta horrekin ere %60-70ean esan genezake adostu genuela. Baita ere jadanik krisian sartuta zegoen UCDko taldearekin ere. Gehitu behar dut Joaquín Aginaga ucedista, Bilboko Ingeniari Eskolako zuzendari izandakoaren jarrera ere nahiko onargarria izan zela. Bera altsasuarra zen, baina euskara jakin ez arren, gurasoak nafar euskaldunak zituen. Santiago Griñó i Rabert Talde Mistoko APkoak ere bere ideologia alde batera utzirik bere katalan burgesiaren zentzua erakutsi zuen puntu batzuetan. Oroitzen naiz nire alde jarri zela Euskaltzaindiaren zeregin akademikoa hizkuntza arazoetan 10. artikuluan, zeren eta bazekien, Institut d'Estudis Catalansek gauza bera egin zuela gerra aurreko autonomia garaian. Bistan zegoen bera ez zela, inondik nora ez euskaltzalea, ez abertzalea, baina bazuela horretan kultura maila bat, bere alderdikide Florencio Arostegi Zubiaurre frankista bilbotarrak, inondik inora ez zuena.

Lehenago esan dugu martxa oso geldoa izan zuela legegai honek, zeren eta ia urtebete, maiatzaren bukaeratik hurrengo urteko maiatzararte, tramitazioa lozorroan egon baitzen.

1982.eko martxoaren 17ko IV. Batzorde Parlamentarioaren, hots, Hezkuntza eta Kulturakoaren bilerako gai ordenean hau zioen deiak:

informe de la ponencia sobre el proyecto de ley de Normalización Básica del Uso del Euskara»: Expirado el plazo de enmiendas, el 15 de octubre de 1981 se constituye la Ponencia que estudiará el Proyecto de Ley Básica de Normalización del Uso del Euskera, y que está compuesta por los limos. Señores Parlamentarios: D. Alberto Ansola Maiztegui (Nacionalistas Vascos), D. José Antonio Maturana Plaza (Socialistas Vascos), D. José Luis Lizundia Askondo (Euskadiko Ezkerra), D. Joaquín Mª Aguinaga Torrano (Centristas Vascos), D. Juan Infante Escudero (Mixto-PCE-EPK).

Txosten horretan legelariak ezartzen zituen zehaztاپen batzuen ondorioz, ikusten zen bigarren oharra:

remitir a la Mesa del Parlamento Vasco las enmiendas formuladas por el Grupo Parlamentario Euskadiko Ezkerra al Proyecto de Ley Básica sobre Normalización del Uso del Euskera, al objeto de su posible recalificación.

Ez bakarrik ez genuen bertan legelariak dioena onartu, nahi bai zuen gure emendakin edo zuzenketa mordoa, 60, «enmienda a la totalidad» bezala kalifikatzea, ez eta sinatu ere. Gure asmoa legea hobetzea eta egitasmoa negoziatzea zen, ez kontra bozkatzea.

Lozorrotik ateratzeko esan behar da 1982.eko otsailaren 3ko IV. Batzordearen Hizkuntza eta Kultura Batzorde Parlamentarioaren agiria interesgarria dela, bere azken puntuan honako hau baitio:

el Sr. Presidente agradece a los representantes del Gobierno su presencia y comunica que se va a pasar al último punto del Orden del Día, ruegos y preguntas. En este punto se establece un debate en el que toman parte todos los miembros de la Comisión y en el que se plantean algunos problemas relativos al funcionamiento interno de la misma, frecuencia de sus reuniones y aspectos relativos al retraso de un tema tan importante como es el Proyecto de la Ley de Normalización del Uso del Euskera, concluyendo el Sr. Presidente indicando que la Ponencia se reunirá a la mayor brevedad posible.

Maiatzaren 21eko osoko bilkuran interpelazio bat egin nion Gobernuari Euskararen Aholku Batzordearen garrantzia zela eta. Ramon Labaien Kultura sailburuak erantzun beharrean, Pedro Miguel Etxenike Hezkuntzakoak erantzun baitzidan. Erantzunean, harrigarria gertatu zen, alegia, Etxenike jaunak Euskararen Legea kontsentsuatzeko eskaintza egin baitzidan eta handik denbora gutxira egun gutxitara gertatu baitzen Legutioko bilera gogoangarria. Bezperan, prentsan, zenbait egunkaritan artikulu bat egin nuen:

en memoria del amigo Juan Bautista Merino Urrutia, ilustre investigador vascoriojanista

deritzana, zeinetan euskaltzain ohorezko errioxar hau gorai patzen nuen eta haren hitzak jarri, euskaltzaletasunaren aniztasunaren lekuko.

Ekainean, eten gabe, jardun genuen Lege berriari buruzko negoziaketan, hasiera batean, Gobernuaren aldeko Talde Parlamentarioa eta biok eta geroztik, beste bi taldek, ekainaren 22an, jadanik sinatuak genituen «Enmienda transaccional» deitzen zirenak banan-banan eta beraien zenbaitzuk eranskin gisa jarri ditugunak. Kontu berri hau onuragarria etorri zen eta zenbaitetan oposizioa izan, aipamen batzuk egitearren, esate baterako, Hezkuntza arloko zenbait artikulutan adostasun osora iristeak ekarri zuen, besteak beste, ondorioetariko bat 1983ko 118. Dekretua, uztailaren 11koa izan zena, Legea Auzitegi Konstituzionaletik zenbait artikulutan igaro eta gero. Dekretu hau, Euskal Herriko irakaskuntza ez unibertsitarioen hizkuntza ofiziala erabileraren arautzea izan

zen eta klase emankizunetan ondorioz bi eranskin ziren Eskolaurrean eta Oinarrizko Hezkuntza Orokorrean: A eredua, B eredua eta D eredua deituko zirenak, eta bigarren eranskin bat BBB, UBI eta LH, alegia, gaztelaniaz, BUP, COU eta FP deritzanak erregulatuko zituenak. Aukerarik oparoena baliatu da Legearen bigarren atalburu edo kapituluaz, hots, euskararen irakaskuntzako erabilpenaz (ikus, «X Barne Jardunaldietako» nire txostena: *Euskera*, LI, 2006-2, 1009-1013, orr.:

orduko egoera politikoa oraingoa baino ahaltsuagoa zen, indar politikoek korrelazioa halakoxea zen eta, legearekiko negoziaketa, **lanean geunden talde parlamentarioen artean zen posible**. Gure bizkar dugu bakoitzaren euskara eta hizkuntza politikarekiko erantzukizun historikoa, bai partaideona eta baita parte hartu ez zutenena ere. **Oinarrizko legea denez**, Euskal Herriaren historian inoiz ez bezalako aukerak ematen ditu frankismo garaian ez bai genuen hainbeste amesten. 24 urte geroago (jaz esandako berbak dira) Oinarrizko Lege karakteristika duen garapena jorratzea...).

Hori iazko gaia zen, ez, gaurkoa.

Egia esan, Justizia arloan badu legeak ahultasuna. Justizia administrazioan ez zuten balio izan guk egindako 10., 11., 12. eta bereziki, 16. eta 17. artikuluek. Are gehiago, Maturana jaunak ohartarazi zien Eusko Jaurlaritzakoei eta baita talde parlamentarioei, Justizia Administrazioan ez zeukala ezer erregulatzerik Eusko Legebiltzarrak. Ez zen hori egia edo egia osoa behintzat. Besterik da, aukera gutxi izatea. Agian, Gobernuak eta Talde Parlamentariak ausardia falta izan genuen nolabait adbertentzia zen horri erantzuteko eta zerbait bederen ezartzeko, zeharka bederen, nahiz eta gero, osorik edo zati bat, Konstituzionalak ukatuko bazuen ere.

10. artikulua, gero, azkenean, 8.geldituko zenak, bazeukan hirugarren lerrokada bat bi taldeen artean onartua. Honako hau zioena:

no obstante lo preceptuado anteriormente los poderes públicos podrán hacer uso exclusivo del euskara para el ámbito de la Administración, Local, cuando en razón de la determinación sociolingüística del municipio, no se perjudiquen los derechos de los ciudadanos.

Hasiera baten honela zegoen jarrita:

salvo que los interesados exijan la lengua no empleada.

Alderdi estatalistek ez zuten onartu, gehiago oraindik, Ramon Jauregik nolabaiteko mehatxua egin zigun Etxenike sailburuari eta bioi, Auzitegi Konstituzionalean ikusiko genuela elkar. Hala gertatu zen eta galtzaile atera. Une batez kontseilaria prest agertu zitzaidan kentzeko ere, baina nik esan nion, beraiek Madriletik uka dezatela eta ez hemendik, guk. Hau esan beharra dago, zeren eta badirudi, zenbait Udal Ordenantzak lekuko, geroago, ordenantza maila eskasekin soluzionatzea inbentatu dela. «Diario de sesiones» delakoan bilduta izango da nola adierazi genuen udal administrazio zenbaitetan hizkun-

tza bata, gaztelania edo euskara soilik erabiltzea. Oker ez banago, adibidetzat jarri nuen, Urolaldeko edo Lea-Artibaiko zenbait herritan euskara hutsez edo Arabako Errioxa edo Enkarterriko udalen baten erdara hutsez, halan egiten baita bestalde, eta ez elebitasunez gaur ere. Eta baita ere Administrazio Lokalean sartzen baitira mankomunitateak, amankomunean zenbait eskualde, eta berriz aipatu nituen Lea-Artibai eta Urola, euskararen erabilpen soilerako eta Enkarterri eta Arabako Errioxa gaztelania soilerako.

Transazioak egindako beste zenbait artikulua interesgarri izan daitezke, alegia: 2. artikulua, komunikabideena, 18., 18.bis eta 18.ter deritzanena, baita ere euskararen zabalkundea, telebista-irratietan, egunkari eta aldizkarietan, zinematan, antzerki eta ikuskizunetan, irudiaren eta hotsaren iragarpetan.

Hurrengo akordioa ere interesgarria izan zen, alegia, 26.3. gero izango zena, transazioan 20. ter, alegia, aisialdiak, merkataritza, kultura, bazkun, kirol eta beste nolana hiko ekintzetan euskaraz ari daitezkeeneko bideak eskaintzeko, alegia, orain Biziberritze planean dagoen aisialdi deritzanerako.

27. artikulua izango zena, alegia, publizitate alorrekoa eta merkataritza, atsedezko kultura, eta bazkun ofizialez erakundetako iragarki edo publizitatekoa.

29. artikulua ere eztabaida interesgarria izan zen, zeren eta hasiera batean 51.zuzenketa zena, hots, H artikulua berrian, Euskararen Kontseilu Gorena proposatu bagenuen ere, bere bi lerrokada eta bost azpillerokadarekin, gero, akordioaren ondoren, 29. artikulua izango zena, zeinetan euskararen topagune erakunde bat sortzea erabaki baitzen, hots, gero, Euskararen Aholku Batzardea lege garapenez berritua izango zena.

Erabaki gehigarrietako bat, lehena hain zuzen, akordioaren bidez gauzatu zen eta hara hor zer dioen testuak:

el Gobierno en el ámbito de sus competencias establecerá vínculos culturales con aquellas instituciones o poderes que actuando fuera del ámbito territorial de la Comunidad Autónoma realicen actividades de investigación, confección y fomento del euskara.

Noski, hau, Nafarroaz eta Iparraldeaz pentsatuta zegoen, bai hizkuntzaren Akademiagatik, Euskaltzaindiagatik, baita unibertsitate eta sor zitezkeen beste erakundeengatik. «Instituto Cervantes»-en antzera. Legeak, horretarako oinarria ematen zuen eta du, besterik da, beste bi eremu politiko-administratiboe-tatik zer korrespondentzia izan duten, baina ez da gaurko gaia, nahiz eta mereziko lukeen espreski jorratzea.

* * *

Eta norbaitek galdetuko du ea zer giro zegoen legegintza aldi horretan. Hasteko 81etik 82ra, Tejeroren eraso eta LOAParena segidan jasango genituen. Baita ere Sozialistak 82ko urriko hauteskunde ondoren, agintean hartu zuten beraiek, bai euskararekiko, bai katalanarekiko eta bai galegoarekiko,

Gasteizko, Bartzelonako eta Santiago de Compostelako Parlamentuetan alde bozkatutako zenbait artikuluko ere, alderdi bereko Gobernu Zentralak Auzitegi Konstituzionalera eramane zituen. Ez dugu izan astirik ez materialik eskura, banan-banan konfrontatzeko zeintzuk artikuluko, gure Legebiltzarrean, aho batez edo beraiek alde bozkatutako artikuluko zenbait, gero, Auzitegi Konstituzionalera joan ziren. Esaten da Tejero, Armada eta konpainiak, zorionez, irabazi ez bazuten ere, zoritxarrez, eragina izan zutela gauza askotan. LOAParena izan zen horietako bat, zeinetan ordurarte agintean izandako UCD eta sartu berri zen PSOEk, García de Enterría, Euskal Herriaren mugakide (Lanestosa eta Karrantza) den Ramalesko seme antieuskaldun administratibista famatua bai zen lege neozentralista horren zuzendaria. LOAParen aurkako talde bat osatu zen: Partido Comunista (Carrillo eta Curiel), estatu eremuko alderdi bakarra; PNV eta EE, Euskal Herritik; CiU, ERC eta PSUC, Kataluniatik eta Partido Andalucista, Andaluziatik. Madrilen izan zen lehen bileran ez nintzen izan, baina beste hiruetan: Bartzelona, Bilbo eta Sevillan, bai eta informazio ugari jaso nituen, besteak beste, gaztelaniaz beste hizkuntza propiodun nazionalitateen kompetentziez: hezkuntza, kultura, «cuerpos nacionales» delakoan iraute eta bestez. Ez ziren bakarrik errudun militarren jarrerak eta ETaren atentatuak, baizik eta zenbait, horien aitzakiaz, autogobernuen murrizketak. Hala eta gutiz ere, Auzitegi Konstituzionalera Gobernu Zentralak eramandako zenbait artikulutan arrazoia guri eman ziguten, ez ordea, 6., 8. eta 12. artikuluetako hiru lerroketan.

Dena dela, gaur egun baino indarren korrelazio askoz ere hobea genuen une hartan, atera zen moduan Legea ateratzeko. Uzta onuragarria izan zen dudarik gabe. Hainbesteko, zeren eta geroztik HBko Mahaikoek eredutzat jarri baitziguten gure Legea Nafarroarako bereziki eta amets gisa Iparralderako. Indar abertzale guztiek parte hartu izan balute seguru nago Legea oraindik hobea aterako zela. Orduan ahulago baitzeuden indar estatualistak, gaur, askoz indartsuago. Azkenengo unean, harroago, bereziki eskuina, gaztelar nazionalismo hegemonista ideologiara, berriz lerratua. 1981-82an, diktadorea hil da sei-zazpi urtera, frankismoarekiko koldar, ostenduta eta zentralismo elebakar zapaltzaile hurbilagatik lotsati. Gogora dakart, besteak beste eta, bat aipatzeren, Joan B. Culla i Clarà historiagile katalanak, hil honen 2an, *El País* egunkarian idatzitakoa, hizkuntzei buruzkoa soilik aipatuko dizuet:

... refuerza... España.

Komunikabide gehienak ondo aritu ziren, gaiari garrantzia eta jarraipen ona eginez, salbuespen bat izan zelarik, zeinek ponentzia parlamentarioan genbiltzala, lehen hiruetan testua nola finkatu zen informazio zehatza eman bai zuen zintzoki kazetariak, goitik kontrako agindua hartu arte, hots, ezer gutxi argitaratzea. Euskaltzale asko ezjakinean gelditu ziren. Horrela, handik urte gutxira, adiskide dudan irakasle batek ez zekien Euskararen Legerik zeonenik ere. Oraindik beste ikerketa zehatz asko egiteke daude. Norbaiten tesia partziala da, apriorismo ugarirekin eta ez da neutrala.

Akordioan partaide izan edota lan egin zuten batzuk aipatzearen, sailburu biez gain, Ramon Labaien eta Pedro Miguel Etxenike, Alberto Ansola, Jose Antonio Zaldua Legebiltzarreko idazkari kidea, istripuz, Itziarren hil zena; Inmaculada Boneta, Begoña Amunarriz, Jose Antonio Maturana, Ramon Jaurerri, Joaquin Aginaga, Alfredo Marco Tabar eta nire parlamentari taldekide Jon Olaberria aipatuko nituzke. Olaberriaz landa, nire orduko alderdikide ziren eta etxe barruko «sukaldaritzan» lagunak aipatzea ere zilegi beizkit Xabier Gurrutxaga, Josu Zabaleta eta hemen dugun Patxi Baztarrika.